

«ՆԱԽ ՀԱՅ, ԱՊԱ ՈՒՍՈՒՄ»

Ահա այդ պահանջն է վերջին ժամանակներն անդադար հնչում սոցիալ-քաղաքականութեան մէջ ժողովրդական դպրոցական հարցի վերաբերմամբ: Անհերքելի փաստ է, որ կան բիւրաւոր երեխաներ, մատաղահաս աշակերտներ, որոնք ոչ միայն անբաւարար սնունդ են ստանում, այլ և բացարձակապէս սովատանջ գոյութիւն են վարում: Ուստի արեւմտեան Եւրոպայում ձայներ են լրսւում, որ պարտաւորեցուցիչ ուսումնայն ժամանակ դրական հետեւանքներ կարող է ունենալ, երբ նմանապէս պարտաւորեցուցիչ լինի երեխաներին սնունդ տալը, որը օրէնսդրական ուժով պէտք է մտցնել բոլոր ժողովրդական դպրոցներում: Դա մի սոցիալ-առողջապահական անհրաժեշտ միջոց է, որ հնարաւորութիւն է տալիս պետութեանը կամ հասարակական որոշ համայնքներին լուրջ կերպով հոգալ և ուշադրութիւն դարձնել մատաղ սերնդի ֆիզիկական ու հոգեկան զարգացման վրայ: Միանգամայն անխղճութիւն կը լինէր պահանջել քաղցած ու սովատանջ աշակերտներից, որ սրանք լարեն իրենց մտաւոր ուժերը, արգասաւոր կերպով արտադրեն իրենց ուղեղային աշխատանքները, երբ նրանք ֆիզիկապէս հիւժուած, յոգնած ու թմրած, նստելով իրենց դասարաններում, կորցնում են կամ անկարող են արտայայտելու իրենց ընդունակութիւններն ուսման մէջ: Շատ ուսուցիչներ գանգատուում են այդ տեսակ աշակերտների հետ պարապելու դժուարութիւնների վերաբերմամբ: Ահա այսպիսի աննպաստ ուսումնարանական պայմաններն նկատի առնելով, բազմաթիւ մանկավարժներ, նաև սոցիալ-քաղաքագէտներ, անյետաձգելի են գտնում, որ պետական կամ համայնական հաշուով ձրի ճաշ մատակարարուի ժողովրդական դպրոցներում եթէ ոչ անխտիր բոլորին, գոնէ առայժմ չունենոր աշակերտներին:

Ի հարկէ կան շատ հակառակորդներ, որոնք, ինչ ինչ

տեխնիկական անյարմարութիւններն և սոցիալ-տնտեսական հանգամանքներն ի նկատի առնելով, մասամբ վաղաժամ և մասամբ էլ վնասակար են համարում այդ տեսակ պարտաւորեցուցիչ պետական սնունդն աշակերտների համար։ Ամսագրի սուղ էջերը թոյլ չեն տալիս կանգ առնելու հակառակորդների այդ հետաքրքիր առարկութիւնների վրայ։ Սակայն այստեղ հարկ է ուրախութեամբ շեշտել, որ պարտաւորեցուցիչ սննդի անհրաժեշտութիւնն զգացել են բոլոր կուլտուրական երկրներում, և այդ ուղղութեամբ ոչ միայն յաջող փորձեր են կատարուում, այլ և մի քանի երկրներում նոյն իսկ իրագործուում է օրէնրութեական եղանակով։ Առաջինն Անգլիան է, որ օրինական կերպով կարգաւորել է ու հաստատել ժողովրդական դպրոցներում պարտաւորեցուցիչ ձրի սնունդ մատակարարել աշակերտներին։ Անգլիայում 263 դպրոցական շրջաններն ունին 118 յատուկ աշակերտական ճաշարաններ։ Անգլիական այդ օրէնքը կայանում է նրանում, որ տեղական դպրոցական բարձր վարչութիւններին պարտաւորեցուում է անսլոյման միջոցներ ձեռք առնել յատուկ խոհանոցներ ու ճաշարաններ կառուցանելու, որտեղ աշակերտները՝ չքաւորները ձրի, իսկ ունեւորները՝ ծնողների հաշուով՝ ստանալու են ճաշ և սնունդ։ Վարչութիւնների հայեցողութեան է թողնուած, արդեօք ճաշ թէ նախաճաշ են յարմար գտնում երեխաներին մատակարարելու։ այդ պարտաւորութիւնների կատարումը չպէտք է յանձնուի ուսուցիչներին, որպէս զի սրանք չծանրաբեռնուեն աւելորդ պարտականութիւններով։ Չքաւոր երեխաներին այնպիսի ձևով պէտք է տրուի այդ ձրի սնունդը, որ նրանք արտաքին կերպով չտարբերուեն միև ունեւոր աշակերտներից և չփրաւորուեն իրենց ինքնասիրութեամբ, թէ ձրի ճաշ են ստանում։ Ունեւոր ծնողներն օրինական եղանակով պարտաւորուելու են վճարել իրենց հասանելիք տուրքը իրենց զաւակների սնունդի համար։ Ընդհանրապէս այդ ճաշարանական հիմնարկութիւնների ծախքերի համար անհրաժեշտ գումարները

ստանալու նպատակով տեղական վարչական մարմինները իրաւունք ունեն համայնական յատուկ տուրքեր սահմանելու, որոնք որոշ սահմանից չպէտք է անցնեն. երբ այդ գումարները չեն բաւականանում, պետութիւնը կարող է որոշ օժանդակութիւն տալ և հարկէ տեղական հասարակական, համայնական և այլ բարեգործական հիմնարկութիւնները լիակատար իրաւունք ունեն այդ բոլոր ծախքերն իրենց վրայ վերցնելու, բայց և միևնոյն ժամանակ չպէտք է շեղուեն հաստատուած օրենքներէ որոշումներէց ու կարգերէց:

Փերմանիայում ոչ մի օրէնսդրական պարտականութիւն չկայ դպրոցական պարտադիր ճաշերի վերաբերմամբ: Բայց դրա փոխարէն մասնաւոր հասարակական հիմնարկութիւններն, քաղաքային համայնքներն (մունիցիպալիտետները) և բարեգործական ընկերութիւնները զանազան քաղաքներում ձգտել են իրագործել աշակերտների ձրի աննդատու հիմնարկութիւններ ստեղծելու: Այդ կողմից Փերմանիայում մեծ դեր են խաղում սոցիալ-դեմոկրատիական ներկայացուցիչները, քաղաքային խորհրդարաններում, որտեղ նրանք անդադար առաջարկներ են արել, պահանջներ դրել, որ աշակերտներին ձրի կերակուր մատակարարուի դպրոցներում: Պէտք է այստեղ նկատել, որ փերմանական դպրոցներում ուսումնական պարապմունքները տեղի են ունենում ամբողջ օրը, ընդմիջումով ճաշի համար, երբ աշակերտները 3 ժամով տուն են գնում: Ուստի դպրոցական ճաշի իրականացումն հենց տեխնիկական տեսակէտից մեծ յարմարութիւն է ներկայացնում երեխաների համար: Վիճակագրական մի քանի տեղեկութիւններից երևում է, որ Բերլինում այսպէս անուանած «ժողովրդական մանկական խոհանոցները» ճաշ են բաժանել մի քանի դպրոցներում աշակերտներին 1905—1906 ուսումնական տարում 457,323 ձրի բաժիններ և 80,418 բաժիններ, իւրաքանչիւրը 5 պֆենիկով (2¹/₂ կոպ.)¹ Այժմ երկու քաղաքներում՝ Մաննհայմում և Շտուտգարտում սոցիալ-դեմոկրատ քաղաքային

իրաւասունների առաջարկով որոշուել է համայնական՝ դրամարկի օժանդակութեամբ պարտաւորեցուցիչ սնունդ մատակարարել ժողովրդական դպրոցներում չքաւոր աշակերտներին ձրիապէս, իսկ ունեւորներին, որոշ տուրք (այսինքն սննդի արժէք) դնելով սրանց ծնողների վրայ: Գերմանիայում այժմ նկատելի է մեծ շարժում մանկավարժական շրջաններում այն մտքով, որ ամբողջ երկրի ժողովրդական դպրոցներում մուծուի աշակերտներին պարտաւորեցուցիչ սնունդ մատակարարելը օրէնսդրական կարգով և պետական հաշուով:

Պրանսիայում աշակերտներին սնունդ մատակարարելու հարցում մեծ յառաջադիմութիւն է արել Փարիզը, թէև այս պետութեան մէջ էլ բացակայում է այդ հարցի վերաբերեալ որևէ օրէնսդրական պարտաւորութիւն: Այժմ Փարիզի 20 քաղաքամասերում գոյութիւն ունեն յատուկ դպրոցական ճաշարաններ, ուր աշակերտներին մատակարարուում է տաք կերակուր: Այդ ճաշարանները պահւում են բացառապէս քաղաքային գանձարանի հաշուով, թէև այդ ծախսերին մասնակցում են համեմատաբար քաղաքի կողմից տրուած գումարների հետ շատ չնչին օժանդակութիւններով նաև զոնազան հասարակական հիմնարկութիւններ և ընկերութիւններ, ինչպէս և դպրոցական գանձարանները: 1900 թուին դպրոցական և հասարակական գանձարանները տուել են այդ նպատակով 28,000 ֆրանկ, մինչդեռ քաղաքային վարչութիւնն իր գանձարանից տուել է 1 միլիօն ֆրանկ: 1905 թուին Փարիզի քաղաքային վարչութեան ծախքը այդ նպատակով աւելացել է նաև 20 հազար ֆրանկով, յիշեալ մի միլիօնի վրայ: Ընդամենն այդ տարուայ մէջ տրուել է ճաշ 172,705 աշակերտներին, որոնցից 142,693 հոգի կարօտ ընտանիքների ղաւակներ էին, բաժանուել են 92,280,000 բաժին տաք կերակուր, որոնցից 5,576,000-ը ձրի էին:

Իսկ մեզանում հասարակական հիմնարկութիւնները, ուսումնարանական վարչութիւնները ոչ միայն միջոցներ

չեն ձեռնարկում ժողովրդական դպրոցներում աշակերտներին պարտադիր սնունդ մատակարարելու սովորութիւնը մտցնելու, նոյն իսկ չեն էլ մտածում այդ մասին, դուցէ և չեն էլ երեակոյում, որ եւրոպական ուսումնարաններում այդպիսի կարգեր են մտցրած աշակերտների սոցիալ-առողջապահական տեսակէտից: Մինչդեռ մեզանում, մանաւանդ Կովկասում, երեխաներին ձրի դպրոցական ճաշ մատակարարելու անհրաժեշտութիւնն աւելի ևս պահանջողական է, քանի որ մեր ժողովրդական դպրոցների յաճախորդները գրեթէ բացառապէս չքաւոր ու աղքատ ընտանիքների զաւակներ են: Անկասկած այդ ընտանիքներից շատերը անկարող են բաւարար սնունդ տալ իրենց երեխաներին, որոնք քաղցած ու սոված գալիս են դըպրոց և ֆիզիկական ահագին աանջանքներով ու վնասներով խրաջնում ուսումնական առարկաները: Այդ փաստը կարող են հաստատել մեր բոլոր ժողովրդական ուսուցիչներն իրենց անձնական յիշողութիւններով: Միամտութիւն կը լինէր ի հարկէ մեր կողմից, եթէ մենք յոյսերս դնէինք կառավարչական մարմինների, բիւրօկրատիայի վրայ, որ սա որ և է օրէնսդրական եղանակով իրականացնէր դպրոցական պարտադիր սնունդի դադարարը: Մնում է, որ կրկին հասարակական հիմնարկութիւնները, քաղաքային ինքնավարական մարմինները հանդէս գան: Այս դէպքում մանաւանդ աւելի բարեյաջող դրութեան մէջ են հայ-ծխական դպրոցները, որոնք, կախուած լինելով անմիջապէս տեղական ծխական համայնքներից ու կառավարուելով այդ ծխերից ընտրուած կօլլեգիալ մարմիններով, ամենայն հնարաւորութիւն ունին մտցնելու իրենց դպրոցներում պարտադիր ձրի սնունդ բոլոր աշակերտներին անխտիր, առաջին քայլերում կարելի է բաւականանալ գոնէ նախաճաշով: Իրամական միջոցները կարելի է ձեռք բերել, սահմանելով յատուկ այդ դպրոցական ճաշերի համար որոշ փոքրիկ տուրքեր միմիայն ունեւոր ծխերի վրայ, էլ չենք ասում, որ կարելի էր մասնաւոր բարեգործ օժանդակողներ կամ ընկերութիւններ

դտնուէին, որոնք իրենց կողմից էլ կարող էին որոշ գրաւմական օգնութիւն հասցնել:

Այդ տեսակ պարտադիր սնունդի մատակարարումն աշակերտներին մեր դպրոցներում միանգամայն անհրաժեշտ, հերթական հարց պէտք է դարձնել: Աւելորդ ենք համարում մանրամասնութիւնների մէջ մտնել նրա նշանակութիւնը բացատրելու, քանի որ ամենատարրական հասկացողութեան տէր մարդուն էլ դա պարզ է, ինչպէս լոյս: Բայց հերթական հարց դարձնելով դպրոցական պարտադիր սնունդի մատակարարումը, մենք բնաւ ելակէտ չպէտք է ունենանք բարեգործական գաղափարը, աղքատախնամութեան միտքը. այլ պիտի դատենք զուտ սոցիալ-առողջապահական տեսակէտով, հասարակական այժմերի կանոնաւոր դարգացման պայմանների անհրաժեշտութեամբ. պիտի կանգնած լինինք այն հայեցակէտի վրայ, որ մարդկային ու հասարակական մտաւոր-բարոյական-հոգեկան զորդացումն ամբողջապէս հիմնուած է նրա նիւթական տարրերի վրայ: Ահա թէ ինչո՞ւ անհրաժեշտ է, որ մեր հասարակութեան մէջ էլ հնչէ այն գիտակցական պահանջը, որ արդէն վաղուց լսուում է կուլտուրական երկրներում՝ «նախ հաց, ապա ուսում»:

Խ. Ս.

Կ. Պ. ՊՐԵՏԵՐՆՈՍՅԵՎ

Թարգմանօրէն տպագրութեան ենք տալիս «Бессарабс. ЖИЗНЬ» թերթի համարներից մէկում գետեղած սոյն յօդուածը, որի աւթիւ խմբագրութիւնը իւր կողմից հետեւեալ նկատողութիւնն է անում.

Ընդօրինակում ենք «Русский Архивъ»-ից Կ. Պ. Պրեդանոսցեվի Ե. Կ. Տիւտչեային գրած մի շարք հետաքրքիր նամակները: